

РЕЦЕНЗИЯ

от професор д-р Паулина Теодорова Стойчева,

председател на научно жури в конкурс за заемане на академичната длъжност „доцент” в Софийския университет “Свети Климент Охридски” по професионално направление 2.1. Филология (Българска литература – Българска литература от Първата световна война до наши дни. Литература за деца и юноши)

Данни за конкурса Конкурсът за доцент по Българска литература от Освобождението до наши дни е обявен от катедра „Българска литература”, Факултет по славянски филологии на Софийския университет „Свети Климент Охридски“. Няма процедурни нарушения при обявяването на конкурса. На обявения конкурс за академичната длъжност „доцент” се е явил един кандидат – гл. ас. д-р Надежда Стоянова

Данни за кандидата Надежда Стоянова завършва българска филология в СУ „Св. Кл. Охридски” със степен „магистър” през 2007 г. Постъпва на работа в катедра „Българска литература” към ФСлФ на СУ „Св. Кл. Охридски” през 2011 г. като асистент, а от 2013 г. заема длъжността главен асистент. През 2013 г. ѝ е присъдена образователната и научна степен „доктор” след защита на дисертация на тема „Образи и употреби на времето в българската литература (върху поезия и белетристика от 20-те и 30-те години на ХХ век)“. Въз основа на дисертацията си издава монографията „Възходът на слънчогледите. Българската литература от 20-те и 30-те години на ХХ век: опити с времето“, за която е отличена с награди за млад учен и за научен дебют от СУ „Св. Кл. Охридски” и от Столична община. Преподава в дисциплините „Българска литература от Първата световна война до наши дни”, „Съвременна българска литература”, „Българска литература между войните” на студенти от специалностите Българска филология и Славянска филология. От учебната 2020 – 2021 година до настоящия момент чете лекции по дисциплината „Литература за деца и юноши” на студенти българисти /ЗО/. Изнася лекции и ръководи упражнения в магистърски програми, ръководи свободноизбираеми дисциплини, свързани с проблемите на българския модернизъм.

Научни трудове. Изследователски приноси

За конкурса гл. ас. д-р Надежда Стоянова представя хабилитационен труд, който е издаден като самостоятелна книга под заглавие „Украси и гримаси. Мода и модерност в българската

литература от 20-те и 30-те години на XX век”, както и три студии и 12 статии /избрани публикации/, отпечатани в различни научни издания и свързани с основните изследователски интереси на кандидатката.

Основният труд „Украси и гримаси” съдържа общо 377 страници, от които 42 библиография и приложения.

Първото впечатление от предложената разработка е свързано с избора на проблематика. Насочена към един твърде сложен в политическо, обществено и културно отношение период, книгата на Н. Стоянова се стреми към многоаспектност при подхода към избраното научно поле, като демонстрира не само способност за улавяне и формулиране на интересна проблематика, но и за добро подбиране на собствени призьми при разглеждането на явленията, както и за ясно открояване на онези акценти, които изграждат теоретичната и литературноисторическата основа на направените обобщения. Характерна за целия труд е ангажираността на авторката с повдигнатите въпроси, която обаче е рационално удържана и по тази причина личната позиция звучи убедително и аргументирано.

Книгата се състои от седем глави, включени в две основни части, озаглавени съответно „Модата: културноисторически ракурси и критически прочити” и „Модата: литературни рефлексии”. Първата част се съсредоточава върху търсенето на теоретични опори, както и върху обглеждането и осмислянето на явленията от позицията на пишещите в междувоенния период съвременници, потопени в процесите, предизвикали конкретния научен интерес. Разработката внимателно *разграничава понятия като мода, моден, модерност, модернистки, модернистичен* и по този начин постига не само яснота на наблюденията и заключенията, но и открива възможности за конципиране - важна цел на всяко научно изследване.

Разработката на Н. Стоянова се вписва в усилията на редица учени през последните години да отделят внимание на литературни явления, останали некомментирани или поне - недостатъчно коментирани, поради възприятието им като маргинални. Подобни научни текстове демонстрират не само съвременно разбиране на литературните явления, но позволяват по-цялостно и по-адекватно осмисляне на процесите, което несъмнено отгласква от каноничната рецепция, чиито резултати могат да създадат непълна или проблематична картина на онова, което възприемаме като историческа реалност. В този смисъл разглежданата тук научна работа внася своите нюанси и допълнения към вече известното, за да се достигне до доуплътняването и избистрянето на тази картина.

Книгата „Украси и гримаси” определя като основна своя насока интерпретацията на *проблема за модата, пречупен през призмата на "човешкото"* като елемент от светоусещане, което се стреми да преодолее травмата от преживяването на войната и търси свой подход към наблюдението върху *лишената от цялостност представа за Аза*, характерна за междувоенния период. Текстът на Н. Стоянова се стреми да мисли модата не

просто като "оценностяването на мимолетното, променливото или новото", а и като възможност за "разпознаването на човешкото като героично (по Бодлер) в неговия екстатично-травматичен и насладно-невротичен порив към идното". Като форма на проява на "духа на новото време", побрал в себе си и стремежа към преживяването на света като радост, веселие, освобождаване от правилата, ограниченията и условностите на предвоенното време, но и като израз на съзнанието за неизбежността на смъртта. Обвързана с процесите на урбанизация, видяна и като израз на чувството за дисконтинуалност, като явление модата не е търсена на равнището на обективизирането ѝ в предметите - дрехи, накити, мебели и пр. Н. Стоянова интерпретира жестовостта на *модата като израз на себесъзнанието и на нагласите на Аза*. Като изразяваща стремежа към разкрепостена изява на личността. Но модата е интерпретирана и като осъществяваща своеобразен "идеологически контрол". Избраната изследователска позиция предоставя редица възможности, които са реализирани чрез внимателната и многопосочна разработка на различните проблемни ядра в отделните глави.

Книгата се стреми да експлицира основни характеристики на *авангардното мислене* за човека и света като неединни и противоречиви - да открие специфичната жажда за живеене, намерила израз в нетърпението, в усещането за забързаност на времето, във вглеждането с надежда, но и с трепет в предстоящото, в стремежа към фриволност и себенадмогване, за да ги използва като основа, чрез която да осъществи сцепление между конкретните наблюдения над текстове и явления, да постигне дълбочина на интерпретациите.

Самата проблематика на книгата предполага вглеждане в *масовата култура* с нейната изменчивост, но и с устойчивите ѝ характеристики, в склонността на модата да търси актуалното и да го превежда на свой език, като този "превод" е превърнат в своеобразна възможност за изследване на явлениято в неговата многоликост и убегливост. Точно по повод на масовата култура и нейните форми на присъствие в периода между двете световни войни искам да открия още една твърде силна страна на книгата - внимателната и търпелива работа с *периодиката* от онова време, с различни сборници и песнопойки, които предоставят възможности за анализ или служат като илюстрации на изведени тези. Подобно внимателно четене е довело до въвеждането в научно обръщение на текстове, които не са коментирани по-рано. Заедно с това са анализирани знакови статии и позиции, репрезентативни за осмислянето на проблема за модата в контекста на разглеждания период. В тази част на труда /"Модни журнари, модерни силуети"/ могат да бъдат открити чудесни по своята структура и изказ пасажи, прецизни наблюдения и обобщения.

Разработката целенасочено и компетентно търси достатъчно широк зрителен ъгъл, който да позволи проектирането на анализиранияте текстове и явления върху европейски културен екран, като заедно с това отчита спецификите на българското пречупване на проблемите, продиктувано от своеобразието на българското светоусещане, оказало се, съвсем очаквано, струва ми се, неединно понятие. Пример за това е първата глава със своя акцент върху

"Художник на съвременния живот" на Бодлер, но подобен стремеж ясно личи и на други места в текста.

Интересът към *градското пространство* е съвсем естествен в изследване, чието внимание е насочено към модата, доколкото модата и урбанизацията са тясно обвързани. Фокусирайки се върху градското, книгата извежда като че ли две основни линии на наблюдение - едната от тях е свързана със сюжета *Париж* в българския културен контекст, докато другата обединява наблюдения върху *кафенето и карнавала*, мислени като хетеротопии.

Особено любопитна е главата "Героят модерн или модерен", обединяваща в себе си три възплъщения/персонализации на модата и модерното в периода между двете световни войни - *денди* /една фигура, наситена с характерен културен заряд, чиито форми на присъствие в литературата и извън нея могат да бъдат проследени още от късния 18 век до времената на модернизма, та и до ден днешен/; *танцуващият човек* и *скучаещият човек*. В тази глава могат да бъдат открити изключително стойностни като идеи и като език пасажи, а обобщаващата ѝ част е намерила чудесна формулировка. Истинско удоволствие е и прочитът и на главата "Смешните моди в делника", която е следствие и от настойчива и трудоемка издирвателска работа, и от добре синтезирани заключения.

Струва ми се, че една от най-ценните страни на коментираното тук изследване е склонността му *да поставя въпроси*, които произтичат от логиката на определени разсъждения, но въпроси, които могат да останат и реторични, да звучат като полемично предизвикателство към читателя. Привеждам един от многото примери: "Дали обаче модният човек не реализира своето най-висше назначение през абсурдисткия по характера си, усилен и непрестанен порив към възможността да провижда образа на идното отвъд необходимостта да го постига в неговата конкретика?" /с. 12/ Подчертаната способност за проблематизация е ясна индикация за изградено научно мислене, за умение да бъдат доловени съществени смислови ядра, чиято разработка да доведе до нови наблюдения или да породни научен диалог.

Като особено достойнство на книгата, а и на писането на авторката въобще, искам да открия способността за *фино и точно формулиране на наблюденията и констатациите*. Надежда Стоянова пише едновременно ясно и нюансирано, разбираемо и елегантно. Разпознаваемият ѝ стил позволява текстовете да се възприемат с лекота, въпреки многопластовостта на проблематиката, върху която са фокусирани - някои от твърденията се отличават със синтетичност или с категоричност, която предполага много точен подбор на лексика, основан и на езиков усет. А Н. Стоянова притежава този езиков усет и той допринася в значителна степен за цялостното възприятие на труда ѝ.

Представените студии и статии ясно очертават основни кръгове от научните интереси на кандидатката. Твърде лесно, съобразно обекта на изследователското внимание, могат да

бъдат разграничени две групи публикации – посветени на произведения за възрастни и разглеждащи творби за деца и юноши. Подобен формален подход обаче не ориентира адекватно в качеството и спецификата на написаното от Н. Стоянова. По-съществените разграничения и докосвания между разработките ѝ могат да бъдат търсени по линията на интерпретацията на времето при различни български автори, по линията на вписването на художествените текстове в контекста на авангардните търсения от периода между двете световни войни, при интерпретацията на литературните персонажи и при извеждането на специфични връзки между тях и определена културна знаковост, емблематична за епохата. И при интерпретациите на литература за деца /”Поредицата „Детски живот“ в контекста на модернистичния проект на Гео Милев”, ”Лириката на Николай Кънчев за деца”, „Оттук дотам и след това”, „Светът расте и свети”. Истории с тигри, с хора и с люти чушки от Зорница Христова”, „The Orphan and the Other”/, и при прочит на произведения за възрастни /„Далчев отвъд канона. Случаят с „Хроника“, „НАРСТУД / NARSTUD”, „Великият незнаен“. Галерия от типове български в модерни времена”, „Поглед отгоре. Жанрът на аерописа в българската литература”, „Изобретателят и „чарът на луната“/ Н. Стоянова често се насочва към разглеждането на малко известни или пестеливо коментирани въпроси и литературноисторически факти, като ги превръща в част от съвременното научно говорене за даден автор или период.

Особен дял в научната биография на кандидатката съставляват участията ѝ в организирането на конференции, в различни научни проекти, както и в редакцията и съставителството на редица сборници – работа, която тя върши с ентузиазъм и с търпение.

Като преподавател Н. Стоянова е изключително организирана, отговорна и научно информирана – тя не пести време и труд в желанието си да приобщи студентите към преподаваната проблематика, да ги провокира да постигнат определено ниво на знания, дори ако това предполага влагането на допълнителни усилия и увеличаване на собствената ѝ натовареност. Мисля, че подобна отдаденост заслужава да бъде специално подчертана.

Заключение Въз основа на изложените тук впечатления от научната работа на кандидатката, както и от качествата ѝ като преподавател, убедено давам своя положителен вот за заемането от гл. ас. д-р Надежда Стоянова на научната длъжност „доцент” по професионално направление 2.1. Филология (Българска литература – Българска литература от Първата световна война до наши дни. Литература за деца и юноши) към катедра „Българска литература” на СУ „Св. Кл. Охридски”.

София, 16. 07. 2023 г.

Проф. д-р Паулина Т. Стойчева